

שמיטת כספים [א]

זמן כתיבת פרוזבול, ובאיסור "לא יגוש"

ראשי פרקים

- א. שעת ההשמטה.
- ב. אימתני כותבין פרוזבול.
- ג. חוב שנעשה בשביעית.
- ד. תפוס קודם השביעית, אם קאי בלא יגוש.
- ה. עבר המלוה על לא יגוש ותפס בשביעית.
- ו. חוב בשישית וזמן פרעונו בשביעית.
- ז. הנוהג המעשי.

"מקץ שבע שנים. יכול מתחילת השנה, הרי אתה דן, נאמר כאן מקץ ונאמר להלן [במצות הקהל] קץ, מה קץ האמור להלן בסופה ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה." (ספרי פרשת ראה)

תחנת המעבר שבין שנת תשס"א לשנת תשס"ב היא גם המועד שבו נכנסת לתוקפה אחת ממצוות השנה השביעית- שמיטת כספים. "זה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו", חל ב"הרף עין" כש"זה נכנס וזה יוצא", כל' בשעת בין השמשות המבדילה ומחלקת בין שנת תשס"א [השנה השביעית] לבין שנת תשס"ב [השנה השמינית]. והדברים מתבארים בספרי פרשת ראה הנ"ל, בערכין כח, ב, וכמש"פ הרמב"ם בפ"ט משמיטה ויובל ה"ד, והמחבר בחו"מ סז, ל.

ברם, לפי חלק משיטות הראשונים, יש דינים במצוה זו הנוהגים אף בשנת השבע, וכפי שיבואר להלן.

א. שעת ההשמטה

איתא בערכין כח, ב: אמר רב נחמן בר יצחק, תניא נמי הכי, נמצאת אתה אומר, אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שיובל בתחילתו והשמיטה בסופה ... בשלמא שביעית בסופה, דכתיב; 'מקץ שבע שנים תעשה שמיטה' וכו'. מדברי הגמ' מבואר שהדין ששביעית משמטת בסופה, נלמד ממשמעות המילה "מקץ", המורה על סוף, דלא כספרי הנ"ל שאינו לומד ממשמעותה המילולית של המילה "מקץ" אלא מהיקש- "מקץ" מהקהל. וצריך להבין נצרך הספרי להיקש זה, כמשמעות המילה "מקץ" מורה לסוף, ומקץ שבע שנים פירושו סוף השנה השביעית.

בגידולי תרומה (שער מה ס"ק טו) הקשה קושיא זו, ותירץ דמפשטות הפסוק היה אפשר לומר שאין הכוונה לקץ השנה השביעית אלא למקץ השבע שנים, והיינו השנה השביעית בתחילתה הפותחת את קץ שבע השנים, וע"כ איצטריך להיקש מהקהל ללמדינו שהכוונה לקץ השנה השביעית. וע"ע בשואל ומשיב (מהדורא רביעא ח"א ס"י) שהביא ראיה מפסוק בירמיהו (לד, יד) "מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו", ש"מקץ" מורה על תחילה, שהרי עבד עברי יוצא לאחר שש, וא"כ "מקץ שבע שנים", מורה על תחילת השנה השביעית. וכ"כ המלבי"ם בפירושו על התורה (דברים טו, א), וע"כ הוצרך הספרי להיקש מהקהל, ולא הסתפק במשמעות המילולית.

במסכת שביעית (פ"י מ"ב) תנן :

"השוחרט את הפרה בראש השנה אם היה החודש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט."

ופירש שם הר"ש משאנץ דמיירי ששחט את הפרה בשנה השביעית וחילקה בראש השנה של שמינית, שאם היה אלול מעובר, א"כ יום ראשון של ראש השנה שייך לקודמתה, ויום הבא ישמט את החוב, "דשביעית משמטת בסוף דכתיב מקץ שבע שנים". הרי דס"ל לר"ש דשביעית משמטת בסופה וכדמוכח לעיל מהספרי והגמ' בערכין.

אך הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל, כתב וז"ל :

"ר"ל חודש אלול אם היה ל יום ונעשה היום שחשב שהוא ראש השנה היום האחרון מאלול, ונמצא כשמכר מכר בחוב קודם שנת השמיטה ... ובאה השמיטה אח"ז ונשמט החוב ..."

ומשמעות פירושו, דמיירי באלול של שנה השישית שהיא קודם שנת השמיטה, וא"כ משמע מדבריו ששביעית משמטת בתחילתה, והוא דבר תימה, הכיצד יחלוק הרמב"ם על הספרי והגמ' הנז'. אלא שמהמשך דבריו נראה דס"ל ששביעית משמטת בסופה, ומתניתין מיירי בערב ראש השנה של שמינית, וז"ל :

"דאם נתברר שהיום ההוא יום ראש השנה, לא נשמט חובו מפני שלא נעשה חובו בשנה השביעית."

ואי מיירי מתחילת שביעית, הו"ל למימר שלא נעשה חובו קודם השנה השביעית. אלא י"ל דמש"כ בתחילת דבריו "קודם שנת השמיטה", כוונתו קודם לשעת ההשמטה והיינו קודם ראש השנה של שמינית. ואכן מצאתי ברמב"ם מהדורת שבת פרנקל שהביא בדברי המהר"י קורקוס בה"ה, שהביא את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות, ותיקן בהערה שבמהדורא בתרא תוקן ונכתב במקום "קודם שנת השמיטה"- "בשנת השמיטה", עיי"ש. ובהכי א"ש דלא יקשו דבריו מדברי הספרי, ולא יסתור פירושו למשנה לדבריו ביד החזקה. דבפ"ט משמיטה ה"ד פסק הרמב"ם דאין שביעית משמטת אלא בסופה, וילף לה מהיקש מהקהל, כדאיתא בספרי.

ע"כ מועד השמטת החובות הוא בבין השמשות שבין סוף השביעית לתחילת השמינית. וכן פסק המחבר בחו"מ סז, ל. [לענין הטעם מדוע משמט בסופו, עיין במש"כ הרשב"א בתש" ח"א סי' ט (לקראת הסוף)].

ב. אימתי כותבין פרוזבול

איתא בתוספתא (שביעית פ"ח הי"א):

"אימתי כותבין פרוזבול- ערב ראש השנה של שביעית. כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית, אע"פ שחזר וקרעו לאחר מכן, גובה עליו והולך אפי' לזמן מרובה."

בגרי"א שם הגיה ברישא של התוספתא, דכותבין פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. הרי דס"ל לתוספתא [לגירסת הגר"א] דפרוזבול נכתב ערב שמינית. אך במנחת ביכורים שם קיים את גירסתינו וכתב, דאף דשביעית אינה משמטת אלא בסופה, מ"מ אסור ליגוש כל השנה. הרי דלגירסת המנחת ביכורים זמן כתיבת פרוזבול הוא ערב השנה השביעית. וכבר עמד על גירסאות אלו הבית יוסף (חו"מ סז, לב) וכתב, דלגירסא שכותבים פרוזבול בערב השביעית, אף ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, מ"מ מיד שנכנסה שביעית קאי המלוה בלא יגוש, וכן בית דין אינם נזקקים לגבות שום חוב. אולם אם יבוא הלוח מעצמו ויפרע למלוה אין צריך המלוה לומר משמט אני.

ואכן מצאנו בזה מחלוקת ראשונים. הרא"ש בגיטין (פ"ד הי"ח) כתב וז"ל:

"ותניא בתוספתא אימתי כותבין עליו פרוזבול, ערב ראש השנה של שביעית, וה"ה קודם, ולא בא למעט אלא בשנה שביעית, דאע"ג דשביעית אינה משמטת אלא בסופה, אפילו הכי אין כותבין פרוזבול."

הרי שגורס הרא"ש בתוספתא דכותבין בערב שביעית. וכ"כ העיטור (אות פ- פרוזבול), וז"ל:

"... והשני שיכתוב אותו קודם השמיטה, כדתנן: אימתי כותבין עליו פרוזבול, ערב ראש השנה של שביעית."

וכן הוא דעת הטור בסי' סז. וכ"כ הרדב"ז בתש" (ח"ו סי' שני אלפים רלח) בשם הר"ש דוראן, וכ"ה דעת הרבינו ירוחם במישריו (נתיב ז). וכ"כ ממשי"כ הר"ש בפירושו למשנה (פ"י מ"ה). אך ראיתי למהר"י קורקוס סוף פ"ט משמיטה שכתב שבדק ומצא בספר כתיבת יד, שגירסת הר"ש כאידך גירסא, וזמנו במוצאי שביעית.

וברמב"ן על התורה (דברים טו, סוף פסוק א) גרס דפרוזבול נכתב ערב מוצאי שביעית, וכ"כ בתשובה (במיוחסות סי' צח), בהתיחסו למש"כ העיטור וגרס בתוספתא דכותבין פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית, וז"ל:

"שאינו אלא מן המתמיהין בדינו, שהרי שביעית אינה משמטת אלא בסוף, וכל זמן שהוא גובה מוסר שטרותיו לבי"ד, אלא שהוא ז"ל גירסא משובשת נזדמנה לו, וקבלה כהלכתא בלא טעמא וסמך עליה."

הרי דס"ל לרמב"ן דפרוזבול נכתב במוצאי שביעית, שהוא זמן ההשמטה. וכ"כ הרשב"א בתש"י (ח"ב סי' שיד) דגירסא משובשת נזדמנה לבעל העיטור ואגב חורפיה לא עיין בה. וכדעה זו פסק הב"י הנ"ל; "דכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית וכן נהג המהר"י בי רב." וכ"פ בשו"ע חו"מ סז, לא. וכ"כ הרדב"ז הנ"ל שדחה את דברי התשב"ץ.

וכ"נ לכאורה מדברי הרמב"ם בפ"ט משמיטה ה"ד :

"לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב."

מדבריו מבואר דבתוך שביעית גובה חובו ולא קאי בלא יגוש, דאם היה סובר כגירסת העיטור והרא"ש, לא יכל היה לגבות חובו בשביעית. וכן למד בדבריו הסמ"ע בסי' סז ס"ק נג, וכ"כ בדרכי משה הארוך (סו"ס סז), דמשמעות דברי הרמב"ם שכל השנה יכול לגבות החוב בב"ד. וע"ע בלבוש סי' סז סעי' ל-לא.

ובמהר"י קורקוס בסי' ט' משמיטה באר, דמה שלא כתב הרמב"ם מפורשות שכותבין פרוזבול בערב שמינית, הוא מפני שסמך עמש"כ בהל' ד שאינה משמטת אלא בסופה, וכיון שאינה משמטת אלא בסופה, ודאי שאין כותבין פרוזבול כל זמן שאינה משמטת. הרי שלא דייק כמש"כ אלא יליף לה מהא דאינה משמטת אלא בסופה, ומ"מ מוכח דס"ל בדעת הרמב"ם דכותבין פרוזבול בסוף השביעית.

ג. חוב שנעשה בשביעית

ויש לדייק בדברי הרמב"ם אמאי נקט "לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה", הו"ל למימר המלוה את חברו קודם מוצאי השביעית, והיה כולל בדבריו הן חובות שנעשו בשביעית והן חובות שנעשו בשישית ולא נגבו עדיין, ואמאי כתב במלוה בשביעית עצמה, מה רבותא אתא לאשמועינן.

והנה הרא"ש בגיטין (פ"ד ה"כ) כתב לפרש את הסתירה הקיימת בין השמטת שביעית בסופה לכתובת פרוזבול ערב שביעית, וז"ל :

"נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות; 'מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו'. מפשטיה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה, כדכתיב; 'מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה' - שאינו אלא בסוף השבע -

שמוט כל בעל משה ידו, אבל מיד כשהתחילה שנת השמיטה אין ב"ד בודקין לגבות שום חוב, וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוה דכתיב: לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמיטה לה- מיד כשנכנסה שמיטה לא יגוש, אבל אם יפרע הלוה מעצמו אין צריך לומר משמט אני. וכמו שאין נזקקין לגבות החוב כך אין נזקקין לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה שביעית."

מבואר מדבריו דאף שאין שביעית משמטת אלא בסופה, מ"מ מיד שנכנסה שביעית קאי מלוה בלא יגוש את אחיו ואינו יכול לגבות חובו, וע"כ גם אינו יכול למסור שטרותיו לב"ד, דכיון שאינן בריה גבייה, אינן בריה מסירה לב"ד, דגם הב"ד עצמם אינם נזקקין לחוב שבעליו קאי בלא יגוש.

ויש להבין בדבריו, האם איסור לא יגוש הוא איסור "ריגעי" המצטמצם לשעת הכניסה של שנת השמיטה, שכל חוב שעדיין לא נגבה חל על המלוה איסור של לא יגוש, וכמו שהשמטת החוב במוצאי שביעית חלוקה היא ברגע כניסת השנה השמינית, הוא הדין איסור זה. או דלמא איסור זה הוא איסור "מתמשך", המתמשך על פני כל השנה השביעית, שאפי' חוב שנעשה בשנה השביעית מיד חל על המלוה איסור של לא יגוש, ואפי' לא ראה פני תחילת השנה.

הב"ח בחו"מ סי' סז כתב דלא מיירי הרא"ש אלא בחוב שהלוה בשישית, דמיד שהחלה ונכנסה השנה השביעית חל על החוב איסור נגישה, אולם חוב שנעשה בשביעית עצמה לא קאי בלא יגוש. הרי דס"ל לבי"ח שאיסור לא יגוש הוא איסור רגעי. וביתר ביאור נמצא בחתם סופר (חחו"מ סי' נ" בד"ה ובקצות), וז"ל:

"ולפענ"ד סברת הרא"ש, כי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ערב ראש השנה דשמינית, הכי נמי שמיטת הכניסה שבתחילת השנה, תליא ברגע יציאת הכוכבים דראש השנה של שביעית, וכן משמע קרא 'כי קרא שמיטה לה', בזמן שקרא שמיטה שהוא זמן מקרא קודש של כניסת היום, אבל רגע אח"כ כבר עבר ליה זמניה".

הרי דס"ל לחת"ס דאיסור זה הוא ריגעי ולא מתמשך דומיא דשמיטה בסופו.

לפי"ז א"ש אמאי נקט הרמב"ם שיכול לתבוע חוב שנעשה בשביעית עצמה. דהרמב"ם והרא"ש לא פליגי, וגם הרמב"ם ס"ל דקאי בלא יגוש בחוב שהיה בכניסת שביעית, ודוקא חוב שנעשה בשביעית יכול המלוה לתבועו, וכפי שהדברים מדויקים בלשונו של הרמב"ם.

ברם, בקרבן נתנאל (פ"ד דגיטין ה"ד ס"ק א) הביא שכן רצה הרדב"ז לישב את מחלוקתם (עיין בכנסת הגדולה סי' סז הגהות ב"י אות נג), והוא חולק עליו וס"ל דאין טעם וסברא לחלק בין קודם שביעית לשביעית גופה. גם ביש"ש (פ"ד דגיטין אמצע סי' מה) כתב על החילוק בין הלואה שנעשית קודם השביעית להלואה שנעשית בשביעית, שהוא דוחק. לדבריהם יצא דגם חוב שנעשה בשביעית לרא"ש קאי בלא יגוש, ולרמב"ם גם חוב שנעשה בשישית, אף שלא נפרע קודם

השביעית, יכול המלוה לגבותו.
ועיין בתומים (סי' סז אמצע ס"ק כו) שהקשה על חילוקו של הב"ח,
דכיון דלא יגוש קאי על כל שנת השמיטה, א"כ מה ההבדל אם הלוהו
קודם השביעית או תוך כדי מהלך השנה, הא מיד שהלוהו קאי בלא
יגוש. הרי דס"ל לתומים דאיסור זה מתמשך לאורכה של כל השנה
ואפי' הלוהו בשביעית קאי מיד בלא יגוש. אך באורים שם ס"ק נד
כתב שאף שבתומים לא הבין את חילוקו של הב"ח, מ"מ הרוצה יכול
לסמוך על דבריו ולעשות פרוזבול בשביעית אפי' לכתחילה על חוב
שנעשה בשביעית.

ובמקצוע לתורה (למהרא"ל צונץ) (סז, טו) כתב לישב את קושיית
התומים, דאף דודאי דבשביעית עצמה גם קאי בלא יגוש, מ"מ כיון
שאין אדם שולח מעותיו לאבדון, בודאי כשהלוהו בשביעית הרי הוא
כמתנה עמו על מנת שלא ישמיט. הרי דס"ל דאף דהוא חוב מתמשך, מ"מ
יוכל לגבות חוב שנעשה בשביעית עצמה. אך עיי"ש שדחה המהרא"ל
תירוצו זה. ברם, כתרוצו כתב הגרי"א בנחל יצחק סי' סז ס"ק א,
וז"ל:

"אכן לפי סברא זו אתי שפיר, משום דהא בחוב הנעשה בשביעית
וקבל הלוה לשלם לו, שייך בזה סברת הקצוה"ח דהוי כמו
התחייבות שהתחייב הלוה שלא תשמיטנו שביעית ... ולכן כיון
דהתחייב עצמו לפרוע הוי זה כאילו התנה שלא תשמיטנו
שביעית, וכיון דיכול לתבוע חובו ממילא מהני פרוזבול."
והמשיך לבאר שם, דאם הוי כהתנה אמאי צריך לפרוזבול. ומ"מ מבואר
מדבריו דכל היכא שמלוה בשביעית הרי הוא כמתחייב לשלם לו חובו
והוי כמתנה על מנת שלא ישמיט הוי בשביעית, כתרוץ המהרא"ל הנז'.

ד. תפוס קודם שביעית, אם קאי בלא יגוש

לכאורה נראה דאיסור זה הוא רק איסור נגישה ותביעה, אך במידה
והמלוה מוחזק או תפוס בחפץ או מעות של הלוה, אין צריך להחזירם
ויכול לגבותם בחובו ולא מקרי נגישה. וכ"כ הש"ך בסי' עב ס"ק ט
דהיכא דישי ביד המלוה משכון, יכול לגבות ממנו חובו ולא קאי בלא
יגוש;

"דכיון שאם היה משלם לו מדעתו לא היה צ"ל משמט אני, א"כ
הוא גובה מעצמו מהמשכון והוה כאלו משלם לו."
ודוקא אם היה תפוס קודם דקאי באיסור לא יגוש, אבל אם תפס
בשמיטה, היא גופא הנגישה מהלוה. ואף שהש"ך כתב "גובה מעצמו",
מ"מ לא מסתבר שיוכל לתפוס מרשות הלוה, שהרי היא גופא נגישה,
ומה לי תובע ממנו או תופס מידו. אך במקום שהוא תפוס מעיקרא,
חשיב כגבוי מידו בשעה שנכנסה שביעית. ברם, המעיין בש"ך יראה
שדוקא **משכון** שהיה בידו כשנכנסה שביעית, דהוי כקנוי בידו מדרבי
יצחק כיון שלא יוכל לגבות חובו ממקום אחר, וע"כ דוקא משכון ולא
תפוס מעצמו בחפץ של הלוה.

אלא שבגידולי תרומה (שער מה סוף אות י), כתב וז"ל:
"ואיבעי לן לעיוני, אי קודם זמן השמטה תפס מלוה משל לוח
מטלטלין ועברה אח"כ השמיטה. אם מטלטלין אלו עדיין ביד
מלוה, נראה דבר פשוט שאין שביעית משמטת, דאע"ג דלא באו
לידו מיד הלוח עצמו בתורת משכון, מ"מ כיון דלא הוה מצי
לוח לתובעם ממנו אם לא יפרע לו חובו, יש לו תורת משכון
..."

הרי דס"ל לגדו"ת דמהני תפיסה קודם ההשמטה ולא בעי דוקא משכון,
דלא כמשמעות דברי השי"ך הנ"ל. ועיין בתומים (סז ס"ק יד) שתמה
דבגמ' גיטין משמע דדוקא במשכון דקני ליה מדר"י ולא משום דתפס.
ועיין בקצוה"ח ס"ק ה שישב דחשיב כתופסו בזרוע למשכון, ואף שאין
הלוח מוסרו לו מרצונו, מ"מ קני ליה מדר"י, והסכים לדעת הגדו"ת.
אך עיין במקצוע בתורה (סז, טו) שהסכים לתומים וראיתו מהלוחו ודר
בחצירו, דלא מהני לענין שלא ישמט אף שתפוס, עיי"ש.

ה. עבר המלוה על לא יגוש ותפס בשביעית

בהמשך דבריו מסיק הגידו"ת דאפי' חזר הלוח ותפס מהמלוה מה
שתפס ממנו קודם השביעית, כיון שבשעת ההשמטה היה החוב גבוי מחמת
תפיסת המלוה ולא קרינן גביה לא יגוש, לא מהני תפיסת הלוח, ומ"מ
צריך להתישב בדבר. מוכח מדבריו דתפיסת מלוה תוך כדי השביעית,
אף שאינו תובעו ללוח, חשיב כנגישה, ודוקא תפיסה של קודם שביעית
מהני ליה שלא תשמטנו שביעית.

ובמנחת חינוך מצוה תעז, לאחר שהביא דלפי דעת הרא"ש אסור
לנוגשו כל שביעית, וע"כ אין צריך לומר משמט אני כי עדיין אינו
אפקעתא דמלכא עד מוצאי שביעית, כתב וז"ל:

"ופשוט דתובע חוב לאחר שמיטה וגובה אותו, חוץ מה שעובר על
הלאוין ועשה של שביעית, עובר על לאו דגזל, כי הוא אפקעתא
דמלכא והחוב נחלט ואינו מגיע לו כלום, וצריך להחזיר לו
המעות וגובים מנכסיו, ואף אם אח"כ מת גובים מהיורשים
כדין כל גזל, וזה פשוט מאד."

העולה מדברי המנחת חינוך דלא מהני גבייה ותפיסה אחרי שנשמט
החוב, והוי גזל ומוצאים מידו ומיד יורשיו כדין כל גזל, והטעם
מפני דהוי אפקעתא דמלכא. וא"כ לשיטת הרא"ש דקאי בלא יגוש
בתחילת השביעית כיון שאינו אפקעתא דמלכא, וכמש"כ המנ"ח דזה
הטעם שאין צריך לומר משמט אני, לא הוי גזל ומהני תפיסתו לכל
הפחות שבי"ד לא יוכל להוציא מידו ומיד יורשיו ע"פ דין.

וחזיתי למהר"י קורקוס (פ"ט משמיטה ה"ל) שכתב דלשיטת הרא"ש
חייב הלוח להחזיר חובו בשביעית לצאת ידי שמים, וזה מכח הקושיא,
אמאי לא תיקן הלל פרוזבול לפני שביעית לרא"ש, וז"ל:
"דכיון דמ"מ חייב הוא לפרוע לצאת ידי שמים, לא ימנעו
מלהלוות."

לפ"ז לא תועיל תפיסה, שהרי הישי"ש (בי"ק פ"ו סי' ו) כתב דלא מהני תפיסה היכא שחייב הנתפס לצאת ידי שמים, וכ"פ בש"ך סי' כח ס"ק ב, ובתומים שם ס"ק ד. ועיין בש"ך סי' פח ס"ק לו דיש שני סוגים של חיוב לצאת ידי שמים, א- שאם אינו מחזיר לו הוא רשע, ב- דהוי רק מידת חסידות. ואף דכאן משמע דהוי רשע אם אינו מחזיר לו, דא"כ אמאי לא תיקן פרוזבול, וכי יסמוך המלוה שינהג הלוח מידת חסידות, אך אם הוי רשע א"ש, דודאי לא ינהוג עמו הלוח במידת הרשעות. ומ"מ נראה דאף בסוג זה של חיוב לצאת ידי שמים לא מהני תפיסה, דלא עדיף מהני עובדי דפרק הכונס שעליהם כתב הישי"ש דלא מהני תפיסה ומפקינן מיניה.

אולם אפשר דנדו"ד עדיפא, דהא החוב קיים, דאינו מופקע, אלא דעל המלוה יש איסור נגישה ועל הלוח יש חיוב לצאת ידי שמים, וא"כ כשתפס הלוח עבר על איסור, אך תפס דבר שחייב לו מדינא, וע"כ בכגון זה שעבר על איסור ונגשו לא מפקינן מיניה. משא"כ כל הני חיובים דפרק הכונס, הוא חסרון בעצם החיוב ובדיני אדם ליכא כאן כל חוב, וע"כ היכא שתפס מפקינן מיניה.

ו. חוב בשיטת זמן פרעונו בשביעית

ויש להסתפק לשיטת הרא"ש ודעימיה דקאי בשביעית בלא יגוש, מה דינו של חוב שנעשה בשיטת שמועד הפרעון בשביעית. ופשוט שאם נאמר שהאיסור מתמשך לכל אורכה של השנה, הרי מיד שיגיע מועד הפרעון קאי בלא יגוש. ברם, אם נאמר שהאיסור חל ברגע כניסת השנה השביעית, האם כיון דסו"ס יש כאן חיוב אף שלא הגיע זמן פרעונו, קאי החוב בלא יגוש, או דלמא דמי לשמיטת כספים, שאם הלוח ל"י שנים או פחות, כך שמועד הפרעון חל לאחר זמן ההשמטה, וקיי"ל בגמ' מכות ג, ב ובחו"מ סז, דאין שביעית הבאה בתוך זמן ההלואה קודם מועד הפרעון משמטתו.

והנה בגמ' (מכות ג ב) איתא: איכא דאמרי, א"ר יהודה אמר שמואל, המלוה את חברו ל"י שנים אין שביעית משמטתו, ואע"ג דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. חזינן דילפותא דגמ' דשביעית אינה משמטת חוב תוך זמנו הוא מקרא דלא יגוש, "דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש", דכיון שחלות ההשמטה היא בצאת שביעית ובשעה זו לא קרינן ביה לא יגוש. וא"כ ה"ה לשיטת הרא"ש לענין איסור גופיה של לא יגוש שחלותו בכניסת שביעית כשלא הגיע זמן פרעונו, לא קרינן ביה לא יגוש. אלא שיש להבין לשיטת הרא"ש, כיצד לומדת הגמ' דין זה מלא יגוש, הרי לא יגוש הוא איסור אחר ואינו שייך להשמטת שביעית. אלא מהא גופא מוכח כמש"כ בחתם סופר שהובא לעיל, דשמיטה שבסוף השנה ושמיטה שבתחילתה הן באותם גדרים של איסור, רק שזמנם שונה. שהרי מזה הוכיח החת"ס שאיסור לא יגוש הוא איסור רגעי דומיא דשמיטה שביציאת השביעית, וע"כ ילפינן האחד מהשני. ולשיטת הרא"ש לענין חוב תוך זמנו

ילפינן שמיטה מאיסור לא יגוש. ומ"מ מוכח דתוך זמנו, דלא קאי בלא יגוש, אין איסור של לא יגוש. וע"ע במש"כ הכתב סופר בתשי (חחו"מ סי' ח בד"ה עוד רגע), בבאור דברי המשנה פ"י דשביעית מ"ב במי ששחט את הפרה, דמיירי מתניי לענין איסור לא יגוש של תחילת שביעית, וכיון דלא יכול לתבוע הלואה יו"ט ביו"ט הוי כהלואה של סוף שישית שזמן פרעונה אחרי שביעית, וע"כ באה שמיטה וקאי בלא יגוש, עיי"ש שתירץ בזה קושיית הר"ש. ומוכח דקאי בלא יגוש בהלואה שמועד פרעונה בשביעית, ואפשר לדחות, וצ"ע.

ועיין במקצוע בתורה (עג,א) מה שרצה לבאר בדברי הגמ' במכות ג,ב. ונראה דס"ל דסתם הלואה שנעשתה תוך ל יום לפני השביעית וזמן פרעונה בשביעית, לשיטת הרא"ש קאי בלא יגוש. וא"כ לדבריו אף שאינו יכול לגבות בכניסת שביעית קאי בלא יגוש. ואפשר דיש לחלק בין סתם הלואה שזמנה ל יום, לקבע זמן הפרעון אחרי השביעית, וכמו שיתבאר להלן בסי' לא בדין הקפת החנות.

ז. הנהוג המעשי

לעיל הובאו דברי הראשונים איש על מחנהו ואיש על דגלו. להלכה פוסק המחבר בחו"מ (סי' סז סע' ל-לא) דלא כרא"ש. ובחתם סופר (חחו"מ סי' נ' הנ"ל) כתב דדברי הב"ח דחוקים מאד בפירוש הרמב"ם, דאל"כ אמאי השמיט הרמב"ם הדין ששביעית משמטת בתחילתה ג"כ. וע"כ הסיק דאין צריך לעשות פרוזבול אלא בערב שמינית שכך נהג רבו רבי נתן אדלר. ומ"מ כתב שאם נפשו איותה ויעש אין מזחיחין אותו, ומהיות טוב אל תקרא רע, ואין כאן משום יוהרא, וע"כ הרוצה לעשות פרוזבול בערב שביעית יכול להחמיר לנפשו וזכור לטוב, ומ"מ בעיקר הדין אין לחוש כלל לדעת הרא"ש. אלא שבתשובה אחרת (או"ח סו"ס טו) משמע דכן ראוי לנהוג, וז"ל:

"וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה, אינם ראויים לקרוא בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ערב ראש השנה העבר בכניסת שמיטה, וגם יעשה פרוזבול ערב ראש השנה הבע"ל ביציאתו, לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה, כיוצא באלו ראוי לחסידים להזהר".

ועיין בציץ אליעזר ח"ט סי' כט מש"כ בישוב הדברים, והוכיח שדעת החת"ס דאין צריך לעשות פרוזבול בכניסת שביעית, וע"ע במש"כ המהר"י אסאד בתשי ח"ב סי' קעט.

ובתומים (סז אורים ס"ק נד) פסק, דהירא והחרד יחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית, א"כ בהלואה שנעשית בשביעית, דאז בלא"ה רבו הפוסקים דגם הרא"ש מודה דלא קאי בלא יגוש. וכן נראה דעת הרב בעל התניא בשו"ע הרב (ה' הלואה סע' לו) לחוש לכתחילה לדעת הרא"ש, ומ"מ הוא רק לכתחילה, ובדיעבד שלא עשה פרוזבול בסוף שישית לא קאי בלא יגוש. ועיין במש"כ בספר יגדיל תורה (לאדמו"ר

מלובביץ) ס"י רלב. ועי"ע במהרא"ל צונץ במקצוע לתורה (סז, טו)
דאין לחוש לשיטת הרא"ש.
ובתש" חלקת יעקב (חחו"מ ס"י ו- מהדוה חדשה) כתב שאין צריך
לחוש לדעת הרא"ש. ואף שראה בשם הגר"א שהחמיר, "קרוב לומר שהוא
לרוב חסידותו חשש למחלוקת הפוסקים". והוסיף שבערי פולין לא ראה
כלל מי שיעשה פרוזבול בערב שביעית רק החרד שבחרדים, רק בערי
ליטא שמע שהיו מחמירים בזה.

מסקנות

- א. יש ראשונים הסוברים שיש לכתוב פרוזבול אף בערב שביעית, שהוא
זמן חלות איסור "לא יגוש".
- ב. יש מהאחרונים הסוברים שלדעה זו אסור לא יגוש חל גם על חובות
שנעשו בשביעית עצמה, ויש הסוברים שאיסור זה הוא רק בחובות
שהגיע זמן פרעונם קודם תחילת השנה השביעית, כפי שהדין
בשמיטה שבסוף השביעית.
- ג. תפוס במשכון קודם שביעית, לא קאי בלא יגוש.
- ד. נחלקו האחרונים בתפוס המלוה עצמו מהלוה, אם קאי בלא יגוש.
- ה. כשעבר המלוה על לא יגוש ותפס, יש מקום לומר שמהני תפיסתו.
- ו. אם השביעית משמטת בתחילתה חוב שנעשה בשישית וזמן פרעונו
בשביעית- הדבר תלוי במחלוקת הנ"ל בסעי' ב.
- ז. נחלקו האחרונים, אם יש לחוש לכתחילה לדעת הראשונים הסוברים
ששביעית משמטת אף בתחילתה.